

ทุนทางสังคมบนฐานวิถีพุทธธรรมกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น จังหวัดชัยนาท*

SOCIAL CAPITAL BASED ON THE BUDDHIST DHARMA AND THE PROMOTION OF LIFELONG LEARNING IN THE SOCIAL AND CULTURAL CONTEXT OF LOCAL COMMUNITIES IN CHAINAT PROVINCE

ณัฐพัชร สายเสนา*, เรืองวิทย์ นิลโคตร, ฐิติวัศ สุกป้อม, ณัฏฐกรณ ปะพาน และ ปกพร เจริญลักษณ์

Natthapat Saisena*, Reongwit Nilkote, Thitiwas Sukpom, Nattakorn Papan and Pakporn Charoenlak

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand

*Corresponding author E-mail: natthapat.s@chandra.ac.th

บทคัดย่อ

ทุนทางสังคมบนฐานวิถีพุทธธรรมเป็นหลักการพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมให้ผู้คนเข้าใจและปฏิบัติตามค่านิยมที่เน้นการช่วยเหลือและสร้างสังคมที่ดี การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาบุคลิกภาพและชุมชนโดยทำให้ประชาชนมีความพร้อมทั้งทางความรู้และทักษะที่จำเป็นในการปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การผสมผสานการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดของพุทธธรรมทำให้การเรียนรู้มีคุณค่าและเชื่อมโยงกับการเติบโตจิตใจของบุคคล การทำงานตามวิถีพุทธธรรมและการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องใช้บทบาทของชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักโดยการสร้างพื้นที่และโอกาสให้แก่ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและโครงการที่สร้างสรรค์ความเข้มแข็งและยั่งยืน บทความนี้มุ่งนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างสังคมบนฐานวิถีพุทธธรรม การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมวัฒนธรรมและบริบทของชุมชนท้องถิ่น ภาพรวมของสังคมบนฐานวิถีพุทธธรรมเน้นการดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรม ความเมตตา และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข การเรียนรู้ตลอดชีวิตในวิถีพุทธธรรมเน้นการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทาง การส่งเสริมการเรียนรู้โดยนำทุนทางสังคมมาใช้จะส่งผลให้เกิดการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน การเชื่อมโยงและความร่วมมือระหว่างบุคคล และการสร้างวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งและมั่นคง นอกจากนี้ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมบนฐานวิถีพุทธธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าและมีคุณธรรมที่ดีร่วมกัน

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม, วิถีพุทธธรรม, การส่งเสริมการเรียนรู้, บริบทสังคม, ชุมชนท้องถิ่น

Abstract

Social capital based on Buddhist principles serves as a fundamental approach to community development, encouraging people to understand and practice values that emphasize helping others and building a good society. Lifelong learning is a crucial process in developing both individual personalities and communities by equipping people with the necessary knowledge and

* Received August 4, 2024; Revised August 15, 2024; Accepted August 24, 2024

skills to adapt to new and constantly changing situations. Integrating learning with Buddhist principles enhances the value of learning and links it to personal spiritual growth. Working according to Buddhist principles and promoting lifelong learning requires the active role of local communities, creating spaces and opportunities for community members to engage in activities and projects that foster strength and sustainability. This article aims to present the relationship between Buddhist-based social capital, lifelong learning, and the use of social capital in promoting local community culture and context. An overview of a society based on Buddhist principles highlights living according to moral principles, compassion, and peaceful coexistence. Lifelong learning in the Buddhist way focuses on continuous self-development, guided by the teachings of Buddhism. Promoting learning by utilizing social capital results in strengthened community relationships, connections, and cooperation among individuals, thereby creating a robust and stable community culture. Additionally, promoting lifelong learning leads to the effective application of social capital based on Buddhist principles, resulting in a progressive and morally sound community.

Keywords: Social Capital, Buddhist Way, Lifelong Learning, Social Context, Local Communities

บทนำ

สังคมไทยมีพัฒนาการบนพื้นฐานที่ใช้แนวทางของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแบบแผนในดำเนินชีวิตและได้ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธธรรมได้ส่งเสริมและเสริมให้เกิดทุนทางสังคม (Social capital) ในหลายด้าน โดยเน้นที่ความเข้าใจและความเอาใจใส่ต่อผู้อื่น การเชื่อมโยงทางสังคมที่มั่นคง การสนับสนุนศีลธรรมและจรรยาบรรณที่ดี การสนับสนุนการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การสนับสนุนความสงบและความอุดมสมบูรณ์ และการสนับสนุนการช่วยเหลือและการสนับสนุนที่ดี เสริมสร้างสังคมที่เชื่อมโยงและมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนในทุกด้านของชีวิตชุมชน และเป็นตัวสร้างสังคมที่สร้างสรรค์และเติบโตอย่างเหมาะสมตามศักยภาพและความต้องการของผู้คนในสังคม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีที่มุ่งให้ประเทศชาติเกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนบนฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในมิติของการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะมีลักษณะเด่น คือ การเป็น “มัชฌิมนธรรมเทศนา” ความเป็นเหตุเป็นผลและแสดงถึงความจริงที่เป็นธรรมชาติ เป็นหลักในการครองชีวิตที่มุ่งรู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงงมงาย มุ่งผลสำเร็จ คือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559) เป็นหลักการนำหลักการศึกษาค้นคว้าปฏิบัติ การทำงานจริง อันเป็นการสอดคล้องกับเหตุการณ์ทางสังคม มีความรู้เข้าใจหลักธรรมเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ และมีแนวคิดที่ถูกต้อง เหมาะกับการทำงาน การศึกษาไปได้ถูกทาง อย่างมั่นใจ และได้ผลที่จะให้บรรลุจุดหมายที่ดีทั้งต่อชีวิต ต่อสังคม และต่อสิ่งแวดล้อมตลอดจนธรรมชาติทั้งหมดอย่างแท้จริง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นทุนทางสังคมทั้งแนวทางการศึกษาและแนวทางการดำเนินชีวิตบนความสมดุล

ทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์และเครือข่ายระหว่างบุคคล หรือกลุ่มคนในชุมชนที่สร้างสรรค์ความเชื่อมั่น ความสัมพันธ์ที่ดี และความร่วมมือเพื่อต่อต้านวิกฤตปัญหาและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทุนทางสังคมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ทุนทางสังคมทางโครงสร้าง (Structural social capital) เช่น เครือข่ายของกลุ่มหรือองค์กร และทุนทางสังคมทางภูมิปัญญา (Cognitive social capital) เป็นลักษณะนามธรรมที่ไม่สามารถวัดค่าได้ เช่น พฤติกรรมหรือทัศนคติที่ถูกรับยอมรับทั่วไป (Putnam, R. D. et al., 1993); (สินัด ตรีวรรณไชย, 2561) ทุนทางสังคมมีความหมายรวมถึงสิ่งที่ฝังงอที่มีอยู่ในสังคมที่มีการสืบทอดส่งต่อกันมาและเป็นสังคมและวัฒนธรรม

ที่ตีงาม เป็นปัจจัยการพัฒนาประเทศที่สำคัญ และเป็นปัจจัยในการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ สอดคล้องกับ แนวทางการจัดการศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งมุ่งส่งเสริมกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ตลอดเวลา โดยไม่จำกัดเพียงช่วงเวลาหรือที่ตั้งใจเฉพาะในช่วงการศึกษาเท่านั้น เน้นการพัฒนาทักษะที่สามารถใช้ ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (จินตนา สุขจรรย์, 2554) การใช้ทุนทางสังคมบนฐานวิถีพุทธธรรม จะเป็นการนำหลักคำสอนและปฏิบัติธรรมตามพระพุทธศาสนาเป็น เครื่องมือที่สำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้กับชุมชน และสร้างสังคมเป็นสุขได้

มิติของการเรียนรู้ชุมชนการความเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนา ทุนทางสังคม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต บนวิถีของสังคมไทยทุนทางสังคมเกิดจากการเรียนรู้และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏใน รูปแบบของความเชื่อมั่น ความสัมพันธ์ที่เข้มแข็ง และความร่วมมือในชุมชน การเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งเป็นกระบวนการ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีหลักการและคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการเรียนรู้และ ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้น การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างและส่งเสริมทุนทางสังคม ตามหลักพุทธธรรม และ การศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนายังเป็นแหล่งแรงบันดาลใจที่สำคัญในการพัฒนาตนเอง และชุมชน ส่งเสริมความก้าวหน้าและความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน

บทความนี้ มุ่งนำเสนอการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา สังคมวัฒนธรรม และ การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ทั้งมิติทุนทางสังคมบนฐานวิถีพุทธธรรม การเรียนรู้ตลอดชีวิตในวิถีพุทธธรรม บริบท ชุมชนกับปรากฏการณ์ที่ส่งผลต่อสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น และการสร้างทุนทางสังคมสู่การสร้างการเรียนรู้ ตลอดชีวิตในวิถีพุทธธรรม เป็นการสังเคราะห์แก่นสาระ (Thematic approach) จากกรณีศึกษา 3 กรณีศึกษาใน พื้นที่จังหวัดชัยนาท และการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary research) และนำเสนอเชิงพรรณนาตามลำดับ

ทุนทางสังคมบนฐานวิถีพุทธธรรม

พระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่มีความเฉพาะ โดยเฉพาะทางด้านการศึกษาที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาศักยภาพ ตนเองอย่างสูงสุด ในมิติของความเป็นสากลมีข้อความสรุปถึงคุณลักษณะที่สำคัญของการศึกษาในพระพุทธศาสนา หลัก ๆ คือ ความเป็นทฤษฎีที่เป็นสากล พระพุทธศาสนาสอนความจริงเป็นกลาง ๆ ไม่ขึ้นต่อบุคคล กลุ่ม หรือเชื้อ ชาติศาสนา ด้านเนื้อหาหลักธรรม พระพุทธศาสนาสอนถึงหลักความจริง โดยมีหลักอริยสัจ 4 (หลักความจริงอัน ประเสริฐ) ซึ่งกล่าวถึงการรับรู้ปัญหาของชีวิตและโลก การตีความสาเหตุของปัญหา การเข้าใจว่ามนุษย์มีความสามารถ ในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และการแก้ปัญหานั้นต้องใช้ปัญญาและความพากเพียร (วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียร พงษ์ วรรณปก, 2553) หลักการศึกษาทางพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยิ่ง และพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นหลักธรรมซึ่งเป็นสาระสำคัญของการศึกษาช่วยให้เรามองเห็น กระบวนการของชีวิต การฝึกอบรมพัฒนาตนเอง การเห็นสรรพสิ่งอย่างเชื่อมโยง เป็นองค์รวมและเป็นวิทยาศาสตร์ และสามารถวางหลักการศึกษาได้อย่างสำเร็จได้ว่า หลักธรรมที่พึงวิเคราะห์เพื่อแสวงหาพุทธปรัชญาการศึกษา หลักธรรมที่สรุปเนื้อหาแห่งการตรัสรู้ทั้งหมด ได้แก่ หลักปัจจุสมุปบาทและนิพพานตามแนวทางที่พระพุทธเจ้า ทรงพิจารณาเมื่อจะทรงประกาศธรรม และอริยสัจ 4 ตามแนวทางแห่งธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งสอดคล้องกับ การนำเสนอเพื่อผลในทางการปฏิบัติในแง่ที่เป็นหลักวิชา หลักธรรมสำคัญ แสดงสาระสำคัญที่แฝงอยู่ในหลักธรรม ตามข้อที่ 1 ประกอบด้วย ชั้นที่ 5 ไตรลักษณ์ กรรม (กรรมและวิบาก) และไตรสิกขาหรือมัชฌิมาปฏิปทา อาจกล่าว ได้ว่า การศึกษาพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เสริมสร้างความเข้าใจในศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อการพัฒนา และรักษาวัฒนธรรมไทยและสังคมให้มีความสามารถในการปรับตัวและเป็นไปในทิศทางที่ดีต่อไป (พระครูโสภาสน นทิตต์ (ศักดิ์ โอภาโส) และพระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน (บุตดาวงษ์), 2562)

ทุนทางสังคมมีความหมายที่หลากหลาย สะท้อนถึงมิติเชิงคุณค่าทางวัตถุ เช่น สิ่งของ เงินทอง สิ่งก่อสร้าง รวมถึงมิติของจิตใจ เช่น คุณความดี ความไว้วางใจ (ties, norms, and trust) สัมพันธภาพที่ดีของสังคมสามารถแปลงไปได้ตามสภาพแวดล้อมสังคมที่แตกต่างกันไป (social setting) (วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2548) หลักธรรมของพระพุทธศาสนามีความสำคัญอันใหญ่ในการสร้างและส่งเสริมทุนทางสังคมในชุมชน โดยมีการเชื่อมโยงกันอย่างสมบูรณ์กับความเชื่อมั่น ความสัมพันธ์ที่ดี และความร่วมมือที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อต้านปัญหาและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้เติบโตและยั่งยืนไปในทิศทางที่ดีขึ้นต่อไป การศึกษาหลักธรรมพระพุทธศาสนาช่วยให้บุคคลและชุมชนมีการเชื่อมโยงทางสังคมที่แข็งแกร่งและยั่งยืน โดยการสร้างเครือข่ายของความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมที่สอนในพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดทุนทางสังคมที่สำคัญอย่างโครงสร้างซึ่งเป็นเครือข่ายของกลุ่มหรือองค์กรที่ช่วยให้มีการร่วมมือและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การพัฒนาโครงสร้างของชุมชนและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน นอกจากนี้ หลักธรรมพระพุทธศาสนายังช่วยสร้างทุนทางสังคมเชิงภูมิปัญญาโดยเสริมสร้างพฤติกรรมและทัศนคติที่ดีในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะนามธรรมที่ไม่สามารถวัดค่าได้แต่มีผลกระทบอย่างมากในการเสริมสร้างความเข้าใจและความเชื่อมั่นร่วมกันในชุมชน (Putnam, R. D. et al., 1993); (Hirschman, A. O., 1984) พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการสร้างและเสริมสร้างทุนทางสังคมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยสร้างความเข้าใจร่วมกันและการทำงานร่วมกันในชุมชนเพื่อพัฒนาและรักษาวัฒนธรรมไทยและสังคมให้มีความสามารถในการปรับตัวและเป็นไปในทิศทางที่ดีต่อไป

การเรียนรู้ตลอดชีวิตในวิถีพุทธธรรม

ทุนทางสังคมในมิติของการส่งเสริมคุณค่าและการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการดำเนินชีวิตในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมประเทศไทย การบูรณาการพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อสร้างคุณค่าในหลากหลายมิติ เช่น ส่งเสริมความเข้าใจและการศึกษาในพระพุทธธรรม การเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับชุมชนและประชาชน การมีกิจกรรมทางศาสนาและสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชน รวมถึงนำเสนอด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่น การบริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์ การจัดทำวัตถุมงคล และการสนับสนุนศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งทำให้วัดพระปฐมเจดีย์เป็นตัวอย่างที่ดีในการสร้างคุณค่าตามคติสุวรรณภูมิของพระพุทธศาสนา (สมบุญ วัฒนะ และคณะ, 2566) พุทธธรรมเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชน ชุมชนสามารถเรียนรู้และนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของตนเองได้ นอกจากนี้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนายังมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี การสะท้อนคุณค่าการศึกษาตลอดชีวิตในประเทศไทยเชื่อมโยงกับความเป็นจริงของสังคมและวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการสะท้อนอัตลักษณ์บริบทชุมชนบทของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ทั้งมิติของการสร้างคุณค่าตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาชุมชนศาสนวัตถุที่มีคุณค่าที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ การสืบสานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างครบถ้วน เพื่อก่อให้เกิดความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่โดยรอบ (ณัฐพร สิงห์สร และคณะ, 2566) พระพุทธศาสนาเชื่อมโยงและสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต สะท้อนให้เห็นจากบทบาทสำคัญในการสนับสนุนวัฒนธรรมและสังคมไทย ซึ่งมีองค์ประกอบหลายด้านที่เชื่อมโยงกัน หนึ่งในบทบาทสำคัญ เช่น การที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเปราะบางในสังคม พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนรุ่นใหม่หันมาศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาผ่านช่องทางการสื่อสารใหม่ ๆ เช่น การใช้เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ ซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลและบทเรียนที่เกี่ยวข้องได้อย่างสะดวกและทันสมัย นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามโอกาสที่สอดคล้องกับภารกิจของสถานที่ทำงาน

การนำเสนอกิจกรรมพระพุทธศาสนาในชุมชนหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมของผู้สนใจ พระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการรณรงค์และส่งเสริมกิจกรรมตามประเพณีทางศาสนาและวันสำคัญของประเทศ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความเชื่อมั่นในความเป็นไทยและคุณค่าของพระพุทธศาสนาในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาเครือข่ายเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาในองค์กรระดับท้องถิ่น เช่น การสร้างพันธมิตรที่สนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา และการสร้างสังคมที่มีความเชื่อมั่นในศาสนาและวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเปราะบาง พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นที่พึ่งทางจิตใจและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผ่านการสนับสนุนด้านจิตวิญญาณ การให้คำปรึกษา และการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เช่น การเรียนการสอนธรรมะ การฝึกอบรม การปฏิบัติธรรม และการช่วยเหลือด้านต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มเปราะบางมีความเข้มแข็งทั้งทางกายและจิตใจ ดังนั้น การเรียนรู้ตลอดชีวิตในพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เสริมสร้างความเข้าใจในศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อการพัฒนาและรักษาวัฒนธรรมไทยและสังคมให้มีความสามารถในการปรับตัวและเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งในชุมชน ทำให้สังคมไทยมีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองต่อไป (นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ และคณะ, 2567)

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนา ทูทางสังคม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกันอย่างมีความสัมพันธ์อันแนบแน่น พระพุทธศาสนา เป็นที่มาของคำแนะนำและแนวทางที่สอนให้มนุษย์มีความสุขและเจริญก้าวหน้าในชีวิต มุ่งเน้นการตระหนักถึงความจริงและธรรมชาติของชีวิต ทูทางสังคม เป็นผลที่เกิดจากการเรียนรู้และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อมั่น ความสัมพันธ์ที่ดี และความร่วมมือในชุมชน และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นกระบวนการที่ต้องการให้บุคคลเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยใช้หลักการและคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการเรียนรู้และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้น การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างและส่งเสริมทุนทางสังคมที่ดีตามหลักพุทธธรรม และการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจะเป็นแหล่งแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองและชุมชนให้เจริญก้าวหน้าไปด้วยกัน

บริบทชุมชนกับปรากฏการณ์ที่ส่งผลต่อสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

สังคมและวัฒนธรรมไทยสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของประเทศจาก “ความเป็นชุมชนท้องถิ่น” ซึ่งเป็นสังคมส่วนมากของประเทศ ปัจจุบันจากข้อมูลการสำรวจคุณภาพชีวิตของคนไทยปี 2565 เผยว่ามีครัวเรือนทั่วประเทศมากถึง 12,942,574 ครัวเรือน ซึ่งมีผู้อาศัยจริงอยู่ 36,130,610 คน โดยมีจำนวนเพศชายเป็น 17,496,204 คน (48.42%) และเพศหญิงเป็น 18,634,406 คน (51.58%) การจัดเก็บข้อมูลเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการวิเคราะห์และประเมินคุณภาพชีวิตของประชากรไทยในทุกภาคส่วนของประเทศ โดยจะช่วยให้เข้าใจถึงสภาพความเป็นอยู่ของประชากรทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพได้อย่างครอบคลุม และเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาชุมชนและสังคมในอนาคต (คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (พช.), 2565) แนวคิดพื้นฐานคำว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน โดยมีพื้นที่สาธารณะและประสบการณ์หรือความสนใจร่วมกัน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหลายระดับ ทั้งการร่วมกันในพื้นที่สาธารณะ ชุมชนสามารถเกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกันในพื้นที่สาธารณะ เช่น สวนสาธารณะ สนามกีฬา หรือสถานที่สาธารณะอื่น ๆ ที่เป็นจุดสนใจของกลุ่มคนต่าง ๆ ความสนใจหรือประสบการณ์ที่ร่วมกัน ชุมชนอาจเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มคนที่มีความสนใจหรือประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน เช่น กลุ่มที่รักช้าง หรือชมรมการสะสมพระพุทธรูป การอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียว ชุมชนสามารถอ้างถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน เช่น ชุมชนในเมืองหรือท้องถิ่นเดียวกัน หรือความเป็นเพื่อนบ้านร่วมชุมชน มีความหมายในการรวมกลุ่มคนที่เป็นเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกัน โดยมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและร่วมกันในกิจกรรมชุมชน (สุรพล พยอมแย้ม, 2556) กระบวนทัศน์การพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน มุ่งเป็นไปเพื่อศึกษา “ปรากฏการณ์”(phenomenology) ทั้งนี้ เพื่อให้สู่การสร้าง

“ความเข้มแข็ง” และ “การดำรงอยู่ของสังคมไทย” สู่ความยั่งยืน (อมรวิชัย นาคทรพร และคณะ, 2548) ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561-2580 อันเป็นแผนการพัฒนาประเทศ ที่กำหนดกรอบและแนวทางการพัฒนาให้หน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วนต้องทำตาม เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ประเทศไทยที่ว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หรือเป็นคติพจน์ประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” เพื่อสนองตอบต่อผลประโยชน์แห่งชาติ (ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580), 2561) กล่าวได้ว่า ชุมชนท้องถิ่น เป็นแนวคิดที่กล่าวถึงกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์และความสนใจร่วมกัน โดยอาจเป็นตำแหน่งที่อยู่ ความสัมพันธ์ทางสังคม หรือการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์และประสบการณ์ในชุมชนที่กว้างขึ้น

สังคมและวัฒนธรรมไทยมีลักษณะที่หลากหลายและเป็นเอกลักษณ์ มีความเชื่อทางศาสนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทย อีกทั้งยังมีประเพณีและพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีความสำคัญต่อวัฒนธรรมของประชาชน ความเชื่อในพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมและความคิดของคนไทย นอกจากนี้ เนื้อหาสังคมและวัฒนธรรมไทยยังสะท้อนถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม การพัฒนาที่มีความยั่งยืน และความร่วมมือในชุมชน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2567) ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและวัฒนธรรมกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างกับเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมและวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งมีผลต่อการก่อตั้งและการดำรงชีวิตของชุมชน พระพุทธศาสนาสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมและศีลธรรมเช่น ความเมตตา ความเท่าเทียม และความสงบสุขในชุมชน การเรียนรู้และศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมและจิตวิญญาณในสังคมไทย ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมในทางที่ดี ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาช่วยสร้างความเชื่อมั่น และความเข้าใจระหว่างบุคคลในชุมชน นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังเป็นแหล่งประทานแนวทางและแนวปฏิบัติที่ช่วยพัฒนาสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งและมีสันติสุขในทุกวัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2548)

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ดีขึ้น โดยการให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ศาสนาเน้นการฝึกและพัฒนาตนเองอย่างเป็นพิเศษ เพื่อให้มนุษย์สามารถเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีความสามารถที่ดีในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตและสังคมไทยด้วยกัน สะท้อนจากการที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ มุ่งเฉพาะเจาะจงที่ต้องการการฝึกและสามารถฝึกได้ โดยการฝึกและพัฒนาตนเองอย่างเป็นพิเศษ มนุษย์ที่ได้รับการฝึกแล้วและพัฒนาตนเองอย่างดี เป็นสัตว์ประเสริฐ มีความเป็นผู้เลิศและสูงสุด กระบวนการฝึกตนของมนุษย์ดำเนินไปในรูปแบบของ “ภาวนา 4” ซึ่งประกอบด้วย มิติด้าน กายภาวนา (พัฒนากาย) เป็นการพัฒนาเบญจทวารกายเพื่อการสื่อสารและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มิติด้าน ศีลภาวนา (พัฒนาศีล) การพัฒนาพฤติกรรมในการอยู่ร่วมสังคม มิติด้าน จิตตภาวนา (พัฒนาจิตใจ) เป็นการพัฒนาจิตใจให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง ติงาม และมีความสุข และมีมิติด้าน ปัญญาภาวนา (พัฒนาปัญญา) เป็นการพัฒนาปัญญาให้เข้าถึงความจริงและเป็นอิสระ การพัฒนาตนของแต่ละบุคคลจะดำเนินไปในสภาพชีวิตและสถานการณ์ที่แตกต่างกัน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2560) โดยทั่วไปแล้วกระบวนการฝึกตนของมนุษย์ที่ดำเนินไปในรูปแบบของ “ภาวนา 4” เป็นการเน้นทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาบุคลิกภาพและคุณภาพชีวิตของบุคคลแต่ละคนในสังคมไทย โดยการพัฒนาด้านกายเพื่อเตรียมความพร้อมในการสื่อสารและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ด้านศีลเพื่อสร้างพฤติกรรมที่ดีและเหมาะสมในการอยู่ร่วมสังคม ด้านจิตเพื่อพัฒนาจิตใจให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง ติงาม และมีความสุข และด้านปัญญาเพื่อให้เข้าใจความจริงอย่างถูกต้องและเป็นอิสระ สรุปได้ว่า การพัฒนาตนเองตามหลักของพระพุทธศาสนามีผลสร้างความเชื่อมโยงและความเข้มแข็ง

ในการชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากการเน้นศักยภาพมนุษย์ในทุกมิติ ซึ่งนำมาเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของชุมชนไทยให้ดียิ่งขึ้นอย่างแท้จริงและยั่งยืน

การสร้างทุนทางสังคมสู่การสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวิถีพุทธธรรม

การศึกษาภาคสนามพื้นที่กรณีศึกษา 3 แห่ง เพื่อศึกษาบทเรียนด้านต้นทุนทางสังคม พระพุทธศาสนา สังคมวัฒนธรรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากนั้นผู้นิพนธ์ได้สรุปบทเรียน (Lessons learned) การจัดการความรู้ (Knowledge management) สังเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) เชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. บริบทของพื้นที่จังหวัดชัยนาท สภาพพื้นที่เป็นจังหวัดตั้งอยู่ภาคกลางของประเทศ ตั้งอยู่บนแม่น้ำเจ้าพระยา และเป็นตอนเหนือสุดของภาคกลาง มีพื้นที่ประมาณ 2,469,746 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,543,591 ไร่ แบ่งการปกครองเป็น 8 อำเภอ 51 ตำบล 505 หมู่บ้าน 39 เทศบาล และ 20 องค์การบริหารส่วนตำบล ข้อมูลเชิงสถิติเกี่ยวกับจังหวัดชัยนาท พบว่า ด้านประชากร ปี 2564 มีจำนวนประชากรในจังหวัดชัยนาท ประมาณ 613,052 คน รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของจังหวัดชัยนาทประมาณ 19,947 บาท ด้านการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงสำคัญ ประกอบด้วย สวนนกชัยนาท เขื่อนเจ้าพระยา วัดปากคลองมะขามเฒ่า วัดพระแก้ว วัดประทุมราม (หนองบัว) เป็นต้น (สำนักงานอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดชัยนาท, 2565) มิติทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ประเพณีและงานประจำปีที่สำคัญ เป็นประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และตามการเปลี่ยนแปลงของศักราช ได้แก่ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันเข้าพรรษา ประเพณีห่มผ้าพระบรมธาตุ วันออกพรรษา ส่วนงานประจำปีที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัด ประกอบด้วย งานมหกรรมหุ่นฟางนก และงานกาชาดจังหวัดชัยนาท เป็นกิจกรรมประมาณเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี งานส้มโอชัยนาท จังหวัดชัยนาท เป็นกิจกรรมออกจำหน่ายกิ่งพันธุ์และผลส้มโอของเกษตรกรชาวจังหวัดชัยนาท จัดขึ้นช่วงปลายเดือนสิงหาคม-ต้นกันยายนของทุกปี และงานแข่งเรือยาวประเพณีจังหวัดชัยนาท และงานมหกรรมสินค้าเกษตรของดีเมืองชัยนาท ประมาณเดือนกรกฎาคม และพร้อมกับการแข่งเรือยาวประเพณี ณ บริเวณเขื่อนเรียงหิน ศาลาจังหวัดชัยนาท (เทศบาลเมืองชัยนาท, 2565) กล่าวได้ จังหวัดชัยนาทมีประเพณีและวัฒนธรรมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน นอกจากนี้แล้วยังมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของจังหวัดที่น่าสนใจ และเชื่อมโยงเป็นต้นทุนทางการท่องเที่ยวและการศึกษาได้

2. กรณีศึกษาที่ 1 วัดปากคลองมะขามเฒ่า วัดปากคลองมะขามเฒ่า (หรือเรียกว่า วัดปากคลอง) ถือว่าเป็นวัดที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2432 ด้วยการบริจาคที่ดินจากสองสามีภรรยา และมีบุตรชายชื่อ “สุข” เป็นเจ้าอาวาส หลังจากอุปสมบทเป็นพระเจ้าอาวาสวัดปากคลองมะขามเฒ่า ท่านได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2440 หลวงปู่สุข (หรือพระครูวิมลคุณากร) เป็นพระเกจิอาจารย์ชื่อดังในอดีตของวัด และมีความศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับความเคารพจากประชาชนทั่วไปโดยมีตำนานที่ยังเล่าขานกันสืบมาในเรื่องของวิชาอาคมและเครื่องรางของขลังภายในวัดยังมีสิ่งสำคัญอย่างรูปเหมือนหลวงปู่สุข รูปเหมือนกรมหลวงชุมพร เจ้าแม่กวนอิม มณฑป และอุโบสถซึ่งภายในมีจิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพเขียนฝีมือพระหัตถ์ของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทั้งหมดนี้ถูกเขียนด้วยอักษรขอม และผนังด้านใต้ยังมีภาพเขียนที่บอกเวลาเขียนไว้ คือ ปี พ.ศ. 2433 สังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดปากคลองมะขามเฒ่ายังมีความนิยมและความน่าสนใจอยู่ในปัจจุบัน โดยคนทั่วไปยังมีความเลื่อมใสในด้านความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงปู่สุข ประกอบกับตำนานที่ยังตีพิมพ์อยู่ในเรื่องของวิชาอาคมและเครื่องรางของขลังที่แสดงถึงความยั่งยืนของวัฒนธรรมที่ยังคงมีอยู่ตลอดเวลาทั้งนี้แม้ว่าหลวงปู่สุขได้ มรณภาพไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2466 นอกจากนี้ วัดยังมีพระเครื่องและเครื่องรางของขลังที่ประชาชนยังนำไปสักการบูชา และเชื่อว่าจะเพิ่มโชคลาภและความมั่งคั่งให้กับผู้บูชา

3. กรณีศึกษาที่ 2 วัดพระบรมธาตุวรวิหาร เป็นวัดที่มีความสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดชัยนาท ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเนื่องจากเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ภายในวัดมีเจดีย์พระบรมธาตุรูปแบบสถาปัตยกรรมอุทโธงที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าอยู่ นอกจากนี้ยังมีสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างที่น่าสนใจมากมายภายในวัด ทำให้ผู้เยี่ยมชมได้สัมผัสกับบรรยากาศของกรุงศรีอยุธยา วัดเป็นจุดสำคัญในการจัดงานเทศกาลสมโภชพระบรมธาตุในวันเพ็ญเดือน 6 และพิธีถวายผ้าห่มและน้ำสรงพระบรมธาตุ ทุกปี ที่มีการชุมนุมของชาวบ้านและผู้เยี่ยมชมจากทั่วประเทศมาเที่ยวชม เจดีย์พระบรมธาตุที่วัดเป็นองค์ประดิษฐานที่มีความสำคัญ โดยมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม และมีสถานที่ประดิษฐานพระปรางค์นาคปรก และภายในเจดีย์ยังมีการประดับประดาด้วยพระพุทธรูปและองค์ระฆังในลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบอุทโธง ที่เป็นลักษณะเฉพาะของยุคกรุงศรีอยุธยา การบูรณะและซ่อมแซมของวัดได้ดำเนินการหลายครั้ง แต่ยังคงเก็บรักษาความเป็นเอกลักษณ์และความสำคัญของวัดไว้อย่างดี ภายในของพระอุโบสถมีการสลักหินทรายเป็นศิลปกรรมแบบอยุธยา และมีแผ่นศิลาจารึกบันทึกการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ไว้ติดกับองค์พระธาตุด้วย

4. กรณีศึกษาที่ 3 วัดธรรมามูลวรวิหาร เป็นวัดที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น อยู่บนไหล่เขาทางริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตอำเภอเมืองชัยนาท วัดนี้เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของภูมิภาค เนื่องจากเป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้นในสมัยพระร่วงของวงศ์สุโขทัย ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ผู้สร้างวัดนี้ ในวัดมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน เช่น พระพุทธรูปบูชาในองค์พระเจดีย์ที่พังลงมาและพระเครื่องหลายชิ้น ซึ่งเป็นศิลปะสมัยอยุธยา วัดธรรมามูลวรวิหารเป็นสถานที่ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เคยเสด็จประพาส รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จมานมัสการหลวงพ่อดุสิตที่วัดนี้ด้วย นอกจากนี้ เป็นวัดที่มีความเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตและวิถีพุทธธรรมของคนไทย เนื่องจากมีพระพุทธรูปบูชาอยู่ในวัดซึ่งเป็นศิลปะสมัยสุโขทัยและหลายชิ้นพระเครื่องที่เป็นศิลปะสมัยอยุธยา เป็นสถานที่ที่ผู้คนสามารถศึกษาและปฏิบัติธรรมตามวิถีพุทธธรรมได้ในทุกช่วงวัย

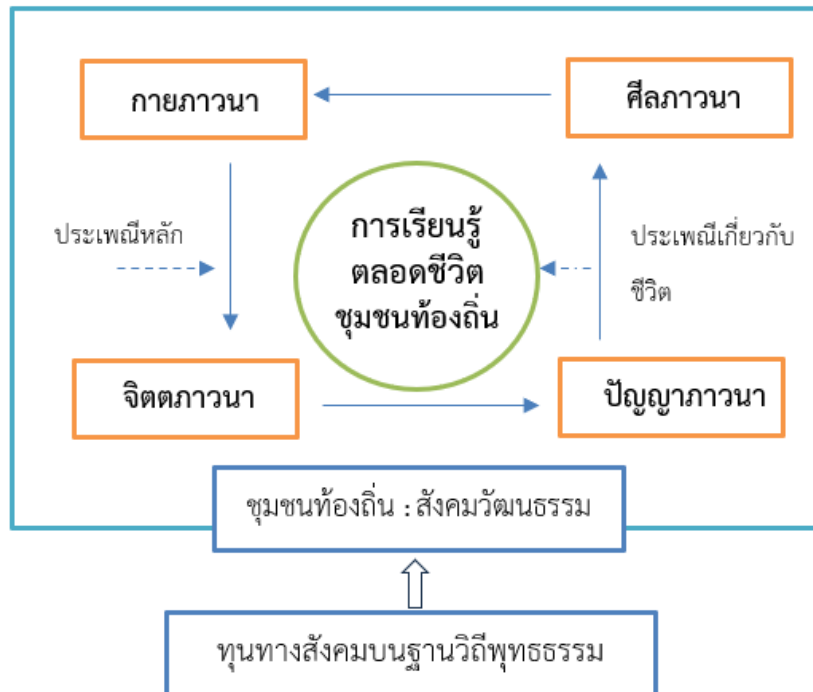

ภาพที่ 1 การลงพื้นที่ภาคสนามและสังเกตการณ์สืบทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

5. การสร้างทุนทางสังคมบนฐานวัฒนธรรมสู่การสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวิถีพุทธธรรม การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยสะท้อนให้เห็นถึงเนื้อหาทางวัฒนธรรมที่สำคัญและคำสอนในการใช้ชีวิตของคนไทยตามประเพณีและศาสนา บทบาทของพระพุทธศาสนาในการสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ดีขึ้น พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการฝึกและพัฒนาตนเอง มุ่งเพื่อให้มนุษย์สามารถเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีความสามารถที่ดีในด้านต่าง ๆ ดังนั้น การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมกับกับวิถีพุทธธรรมเป็นการสร้างความเข้าใจว่าการพัฒนาตนเองและการฝึกศักยภาพของมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตและชุมชนท้องถิ่น การฝึกและพัฒนา

ตนเองในพระพุทธศาสนาจะเน้นที่มีมิติต่าง ๆ ของชีวิต เช่น กายภาวนา (พัฒนากาย) ศิลภาวนา (พัฒนาศีล) จิตตภาวนา (พัฒนาจิตใจ) และปัญญาภาวนา (พัฒนาปัญญา) ซึ่งทั้งหมดนี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างบุคลิกภาพและสังคมที่เข้มแข็งและดีขึ้นตามคำแนะนำในพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ตามแผนภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การเชื่อมโยงการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวิถีพุทธธรรมของชุมชน

สรุป

จากการศึกษาทุนทางสังคมบนฐานวิถีพุทธธรรมกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นประเทศไทยได้สะท้อนถึงการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมไทยที่เชื่อมโยงกับวิถีพุทธธรรมมีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน ทุนทางสังคม (social capital) คือ ความสัมพันธ์ ความเชื่อมั่น และเครือข่ายที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นทรัพยากรในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้ทุนทางสังคมบนฐานวิถีพุทธธรรม จะเป็นการนำหลักคำสอนและปฏิบัติธรรมตามพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้กับชุมชน เนื่องจากวิถีพุทธธรรมเน้นการพัฒนาตนเอง การทำความดี และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมบนฐานวิถีพุทธธรรมสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้หลากหลายวิธี เช่น การใช้วัดเป็นศูนย์กลางของการสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งในชุมชน เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านมารวมตัวกันในการทำบุญ ฟังธรรม และร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชน และสร้างความเชื่อมั่นในกันและกัน รวมถึงการปฏิบัติธรรมและการฟังธรรมเทศนาช่วยเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในตัวบุคคล ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีและความมั่นคงทางจริยธรรม นอกจากนี้ การศึกษาพุทธธรรมยังช่วยเสริมสร้างการเข้าใจถึงคำสั่งสอนในการใช้ชีวิตของคนไทยตามประเพณีและศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการฝึกฝนและพัฒนาตนเองตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา ซึ่งการศึกษาพุทธธรรมเน้นการฝึกและพัฒนาตนเองในมิติต่าง ๆ ของชีวิต เช่น กายภาวนา (พัฒนากาย) ศิลภาวนา (พัฒนาศีล) จิตตภาวนา (พัฒนาจิตใจ) และปัญญาภาวนา (พัฒนาปัญญา) เพื่อสร้างบุคลิกภาพและสังคมที่เข้มแข็งและดีขึ้นตามคำแนะนำในพระพุทธศาสนา การศึกษาพุทธธรรมเป็นการสอนให้เข้าใจถึงความสำคัญของคุณภาพ

ชีวิตและจิตใจที่มีความสุขและเป็นสุข ที่สามารถสร้างสังคมที่มีความสงบและเจริญรุ่งเรืองได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไม่เพียงแต่เป็นการสร้างความเข้าใจและการยอมรับถึงความสำคัญของการพัฒนาตนเองและฝึกศักยภาพของมนุษย์ แต่ยังเป็นการสร้างคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับทางศาสนาที่สร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งและความรักในสันติภาพและความเจริญของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา สังคมและวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานของความเป็นอัตลักษณ์และรากเหง้าของสังคมไทย การมุ่งความสำคัญในการเก็บรวบรวมและนำเสนอเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสังคมยุคใหม่ จะเป็นแนวทางที่ดีในการส่งเสริมคุณค่าให้เกิดขึ้นกับสังคมไทยในระยะยาว และข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าต่อไป ควรส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาด้านวัฒนธรรม ทั้งระดับท้องถิ่น สถานศึกษาในพื้นที่ สถาบันอุดมศึกษาให้มีการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (พชช.). (2565). รายงานคุณภาพชีวิตของคนไทย จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2565. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พีทีเอส เพรส จำกัด.
- จินตนา สุจิตานนท์. (2554). การศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ณัฐพร สิงห์สร และคณะ. (2566). การเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยใช้ชุมชนเป็นฐานตามวิถีพุทธธรรม : กรณีศึกษาวัดป่า เลิกละยาววิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารมานุษยวิทยาพุทธศาสนา, 8(4), 315-325.
- เทศบาลเมืองชัยนาท. (2565). แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566-2570). ชัยนาท: เทศบาลเมืองชัยนาท.
- นิภาวรรณ เจริญลักษณ์ และคณะ. (2567). พระสงฆ์กับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตเด็กเยาวชนกลุ่มเปราะบาง: ประสบการณ์การพัฒนาชุมชนวัดใหม่สี่หมื่น อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์, 42(6), 933-947.
- ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580). (2561). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 1-61: (13 ตุลาคม 2561).
- พระครูโสภาสนนทกิตต์ (ศักดิ์ โอภาโส) และพระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฺฒโน (บุตดาวงษ์). (2562). แนวคิดทางการศึกษาสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (พิมพ์ครั้งที่ 2). อ่างทอง: วรศิลป์การพิมพ์ 89.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2548). สู่การศึกษาแนวพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวน จำกัด.
- วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์. (2548). ทูทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2553). หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ม.4 : ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). พุทธธรรม ฉบับเดิม. (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- _____. (2560). บทนำสู่พุทธธรรม ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติเป็นรมณีย์. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: ส. ไพบูลย์การพิมพ์.
- _____. (2564). การศึกษาเพื่อพัฒนาอารยธรรมให้สมนาม สยามสามไตร ศึกษา 3 พัฒนา 4. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.
- สมบุรณ์ วัฒนะ และคณะ. (2566). การบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างคุณค่าตามคตีสวรรณภูมิ กรณีวัดพระปฐมเจดีย์. วารสารธรรมธารา, 9(1), 80-111.

- สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดชัยนาท. (2565). แผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมจังหวัดชัยนาท พ.ศ. 2566-2570. ชัยนาท: กลุ่มนโยบายและแผนงาน.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2567). แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาและมาตรฐานการศึกษา.
- สินาด ตรีวรรณไชย. (2561). ทูตทางสังคม: ความหมายและความสำคัญ. เรียกใช้เมื่อ 20 พฤษภาคม 2567 จาก <https://prachatai.com/journal/2005/01/2262>
- สุรพล พยอมแย้ม. (2556). จิตวิทยาในงานชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส. เจริญการพิมพ์ จำกัด.
- อมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ. (2548). การศึกษาในวิถีชุมชน: การสังเคราะห์ประสบการณ์ในชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- Hirschman, A. O. (1984). *Getting A head Collectivity, Grassroot Experiences in Latin America*. New York: Pergaman.
- Putnam, R. D. et al. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.